

Veta by sa však rovnako dobre dala preložiť slovami: ... ako aj tým, ktorí sa od- dali hlbšiemu štúdiu niektorej obvyklej disciplíny.

Podobných neshôd v prekladoch moderných autorov je viacej. Niektoré miesta boli predmetom dlhých diskusií (napr. glosa k l. hlavnému článku učenia) bez toho, že by sa bolo došlo k uspokojivému rozriešeniu. My nakoniec uvedieme ešte niekoľko málo miest, na ktorých máme výhrady voči prekladu. Tak v § 5 čítame vetu z Epikurovo- ho listu Themiste: Οἷός τε φησίν εἰμί, ἐὰν μὴ ὑμεῖς πρὸς με ἀφίκησθε, αὐτὸς τρικύλιστος, ὅπου ἂν ὑμεῖς παρακαλῆτε, ὠθεισθαί.

Ludvíkovský prekladá: „Jestliže vy nepřijдете ke mně, jsem hotov přiletět jako střela...“ Podobne prekladá Solovine: „Je suis capable... de courir avec une vitesse triple...“ Približne rovnaký je preklad Baileyho: „I am capable of arriving with a hop, skip and jump...“ Apelt tiež naráža vo svojom preklade na trojnásobnú rýchlosť: „...so bin ich imstande in verdreifachter Eile selbst zu euch hinzustürzen...“ Ani v jednom z týchto prekladov sa neberie zreteľ na Epikurovu chorobu, ktorá mu nedovoľovala zdvihnúť sa z lôžka, pripraveného na vozíku, na ktorom ho prevážali. Tieto preklady neprihliadajú ďalej k slovesu ὠθεισθαί, ktoré zabraňuje predstave o nejakej väčšej rýchlosti. Bude preto asi správne chápať výraz τρικύλιστος adverbialne — na trojkolke. Potom by preklad znel: „...som ochotný dotlačiť sa na trojkolke...“

Časť glosy, pripojenej ku kapitole o svetoch (§ 74) οὐδὲ ζῶα εἶναι ἀποκριθέντα ἀπὸ τοῦ ἀπείρου, Ludvíkovský prekladá: „A že to jsou živé bytosti odloučivší se od nekonečna“, hoci by mal znieť: „A že to nejsou živé bytosti...“ Podobne vypadla nedopatrením záponka pri preklade vety οὐδὲ κολάσειν οἰκέτας (§ 118), ktorú Ludvíkovský prekladá: „A bude prý trestati své sluhy.“

Konečne z glosy k § 96 sa dozvedáme, že zatmenie slnka vzniká vtedy, keď ho zatieni mesiac, a zatmenie mesiaca vtedy, keď ho zatieni zem. A glosátor dodáva: ἀλλὰ καὶ κατ' ἀναχώρησιν. Ludvíkovský prekladá: „ale také ubýváním měsíce“, hoci by malo byť: „ale také vzdálením se měsíce“, pretože tak si to žiada substantívum ἀναχώρησις, utvorené od slovesa ἀναχωρεῖν, ktorého význam je ustupovať smerom nahor.

¹ Miloslav Okál

PLUTARCHOS, ŽIVOTOPISY. Zo starogréčtiny preložil Dr. Miloslav Okál. Vydalo Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry v Bratislave 1953. Strán 318. Cena viaz. 40 Kčs.

Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry podujalo sa na iste zásluhnú edíciu Slovo antiky, v ktorej majú vychádzať významné literárne diela z antickej literatúry. Redakciu tejto edície poverili u nás na to najpopulanejšieho odborníka a pritom osvedčeného prekladateľa z antických literatúr, doc. Dr. M. Okála. Ako prvý sväzok vyšiel vo vkusnej úprave preklad samého redaktora tejto edície, výbor z Plutarcho- vých Životopisov, opatrený obsiahlou úvodnou štúdiou o literárnom odkaze Plutarcha a bohatými poznámkami k prekladu.

Grécky spisovateľ Plutarchos (46—120), z ktorého Životopisov dostávame do rúk prvý výbor v slovenskom preklade, pochádzal z Chaironcie v Bootii. Nejaký čas konal aj v Ríme filozoficko-rétorické prednášky a ako romanofil tešil sa priazni

cisárov Trajana a Hadriana. Avšak väčšinu svojho života strávil vo svojej vlasti, kde v úzkom kruhu priateľov oddával sa filozofii a literárnej činnosti vôbec. Z jeho viac ako 200 spisov zachovala sa asi polovica, ktorá sa rozdeľuje do dvoch skupín: spisy etické (*Moralia*), ktoré obsahujú rozličné pojednania dejepisné, literárne, fyzikálne, ale najmä filozofické a náboženské. Ako prívrženec akademickej filozofie polemizuje tu najmä proti epikurejcom a stoikom; druhú skupinu tvorí 46 paralelných životopisov, kde takmer všade stavia proti sebe Grécka a Rímana, ktorí sú nejako obdobní, a nakoniec ich vzájomne porovnáva.

Plutarchos nebol historikom, a preto nemožno sa na jeho biografie pozerat ako na dielo historické. Často píše nielen chronologicky, ale aj vecne nesprávne. Jeho záujem je skôr psychologický a účel morálny. Svoje stanovisko vyjadruje najlepšie sám na začiatku biografie Alexandra Veľkého: „Nepíšeme históriu, ale životy, a v najznamenitejších skutkoch sa neprejavuje tak naskrze zdatnosť a zbabelosť, ale často nepatrný skutok, výrok, nejaký žart skôr ozrejmi povahu, ako bitky s tisícmi a tisícmi mŕtvych, najväčšie rady vojsk a dobýjanie miest. Ako sa teda snažia maliari zachytiť podoby z tváre a z tvaru očí a ich okolia, kde sa ukazuje povaha, a o ostatné časti tela sa veľmi málo starajú, taktiež je treba dovoliť nám, aby sme sa skôr ponorili do prejavov duše a týmito charakterizovali život každého jednotlivca, iným ponechali tie veľkoleposti a zápasy.“

Jeho biografie sa tešily už v staroveku veľkej vážnosti a v novej dobe staly sa obľúbeným čítaním od XVI. stor. Z jeho biografii nepriamo, cestou prekladov, čerpal podnety aj Shakespeare pre svoje slávne rímske tragédie: *G. Julius Caesar*, *Coriolanus*, *Antonius a Kleopatra*. Plutarchovými životopismi nadchýňali sa tiež činitelia francúzskej buržoáznej revolúcie a ruskí revoluční demokrati, najmä Belinský, ktorý v liste Botkinovi (z 28. VI. 1841) píše o dojme, ktorým naňho pôsobili Plutarchove *Životopisy*, taktó: „Táto kniha ma pripravila o rozum... žijem celkom ideou občianskej statočnosti, pátosom pravdy a cti... Púšťajúc sa do Plutarcha myslel som, že Gréci u mňa zaclonia Rimanov — nedopadlo to tak... V rímskych životopisoch moja duša plávala ako v oceáne. Pochopil som s Plutarchovou pomocou mnoho, čo som nechápal. Na pôde Grécka a Ríma vyrástlo najmodernejšie ľudstvo... pochopil som i francúzsku revolúciu a jej rímsku pompu, ktorej som sa prv smial... Okúzľujúci je staroveký svet. V jeho živote je zárodok všetkého veľkého, ušľachtilého, statočného, pretože základom jeho života je hrdosť osobnosti, nedotknuteľnosť osobnej hodnoty.“

Aj keď u nás na Slovensku nebol žiadny vplyv Plutarcha na našu dramatickú tvorbu, predsa sa v období XVII. a XVIII. stor. hraly na latinských školách hry s námetmi z Plutarchových *Životopisov*, ako uvádza prekladateľ v úvode.

Prekladateľ vybral z Plutarchových *Životopisov* práve tie najcennejšie, ktoré nás oboznamujú jednak s významnými pokusmi o sociálne reformy v starom Grécku a Ríme, jednak s obdobím vyvrcholenia antickej otrokárskej demokracie. Sú to biografie: *Agis a Kleomenes a Tiberius a Gaius Gracchus, Perikles a Fabius Maximus, Demosthenes a Cicero*.

Agis IV. (245—241 pr. n. l.) a Kleomenes III. (235—221 pr. n. l.), spartskí králi, ktorí pri pokuse obnoviť starú Spartu rozdelením pôdy bezzemkom a zrušením dlhov tragicky zahynuli, sú u Plutarcha hodnotení jednostranne iba s morálneho hľadiska. V skutočnosti však išlo u obidvoch o vytvorenie vojensko-byrokratického štátu so

silne centralizovanou kráľovskou mocou a o upevnenie spartskej hegemonie na Peloponéze. Proti tejto dvojici stavia Plutarchos rímskych sociálnych reformátorov Tiberia a Gaia Graccha, (s konca II. stor. pr. n. l.), ktorých vystúpením za pozemkovú reformu sa začína mocné demokratické hnutie v starom Ríme, nové obdobie tvrdého politického zápasu, ktorý trval vyše sto rokov. Podobný osud ako spartských kráľov stihol však aj týchto.

Z ďalšej dvojice Perikles predstavuje nám Athény na vrchole ich moci, zároveň však už s príznakmi úpadku a Fabius Maximus obdobie ťažkého boja Ríma s Kartagom za II. púnskej vojny.

Dvojica Demosthenes a Cicero sú symbolom posledného, ale márneho pokusu o zachovanie a udržanie antickej otrokárskej demokracie. S ich tragickým pádom zaniká i antickej demokracia a prechádza na vojenskú diktatúru.

Preklad týchto životopisov doplnil Dr. Okál veľmi cennými a bohatými poznámkami (str. 269—318), ktoré umožňujú čitateľovi ich plné porozumenie.

Treba sa zmieniť aj o stránke samého prekladu. Plutarchos nie je žiadnym veľkým štylistom a jeho veľmi rozsiahle vetné periódy sa v originále dajú často ťažko stráviť. Preto niektorí prekladatelia rozbiľajú jeho vetné periódy do väčšieho celku samostatných viet, čím, pravda, sa stráca logická, resp. symetrická stavba vety. Prekladateľ Dr. Okál riešil túto otázku veľmi šťastne. Podľa možnosti ponechával Plutarchove periódy, pravda, v takej úprave, že nie sú cudzie duchu slovenčiny. Iba v odôvodnených prípadoch ich rozdelil na menšie vetné celky. Tým dosiahol, že sa preklad v slovenčine pekne číta.

Nakoľko som srovnával preklad s originálom, je vecne správny. Iba na niektorých miestach by sa žiadalo lepšie volenie výrazu. Tak napr. „lebo cnosti... ak sú rozumne poháňané (str. 23) snáď „ak sa podnecujú“; pod. „bystrosťou a hrdosťou ducha“ (str. 26) snáď „bystrým a hrdým duchom“. Rovnako by bolo potrebné voliť lepšie výrazy: „tamajšiu pýchu prenášal“ (str. 26); „onemocnenie spartského zriadenia“ (str. 26); „na vyvolanie ľúbošti“ (str. 76); „jeho telo nadobudlo pevný stav“ (str. 222); „o zavedenie starej cnosti“ (str. 27). Nesprávny je termín vjem (str. 119), pretože máme zaužívaný psychologický termín vnem. Na str. 234 ide o listy, nie lístky. Nemožno schvaľovať pre starovek termín „strelné zbrane“ (str. 235).

Aby prekladateľ priblížil preklad modernému čitateľovi, nevyhýba sa používaniu cudzích slov, napr.: dispozície (str. 23), dikcia (str. 24), špekulatívny filozof (str. 135), temperament (str. 158), imunita (str. 202), elán (str. 222) a iné. Na druhej strane nemožno však súhlasiť so slovami ako kapitán (str. 262), generáli (str. 275), pretože tieto termíny sa nekryjú s príslušnými pojmami v rímskej armáde. Nezvyklé, myslím, sú tiež slová odvláčať (str. 164) a vojenný kôň (str. 177).

Osobitnú zmienku zasluhuje transkripcia a flexia gréckych a latinských mien. V tejto veci nie je u nás jasno a ani *Pravidlá* neriešia túto otázku uspokojivo. Ako vidno z prekladu, Dr. Okál stojí na zásadnom stanovisku, myslím, že jedine správnom a dôslednom, prepisovať grécke a latinské mená tak, ako sa píše v príslušných jazykoch (čo robíme zásadne tiež pri jazykoch moderných, napr. Shakespeare, Joliot Curie atď.), teda aj s aspiráciou, takže píše Atheňania, Demosthenes, Lakedaimončania atď., a pri flexii dávať slovenské koncovky ku gréckemu, resp. latinskému kmeňu. Toto dôsledné stanovisko podržuje v celom preklade. Nedopatrením ostalo: Kapua (str. 186, 279, 308) aj Capua (str. 174, 284, 288); na Cypre (str. 283), správ-

nejšie Kypre (ide o grécke meno); Olyntos (str. 292) miesto Olynthos; Curiom miesto Curionom (str. 304); nepresne Darciom a Dareov (str. 284.)

Nesprávne tvorené vlastné meno Samosania, obyvatelia ostrova Samos (str. 142, 145), ako aj adjektívum samská (str. 143) možno pripočítať iste len zásahu korektora.

Do poznámok sa dostalo niekoľko vecných nesprávností. Tak na str. 281 hovorí sa o Anaxagorovi ako o dualistovi. V Theofrastových *Povahopisoch* (str. 269) nie je zachytených 32 rozličných ľudských chýb, ale pováh (odtiaľ aj názov!). Nesprávne je na str. 280 poznámka o fyle. Každá z 3 tritýí jednej fyly, zriadeney Kleisthenom, bola z iného atického kraja a nie z inej mestskej štvrte. Záseh korektora vidieť tiež v adjektíve olympský (na str. 191 olympského víťaza a na str. 289 olypskými hrami). Tak nesprávne je to totiž aj v Pravidlách a tak to čítame aj v dennej tlači. Treba rozlišovať olympijský od Olympia, dedinský na Peloponéze, kde sa konaly známe olympijské hry a olympský od vrchu Olympos v Thesalii, kde podľa Grékov sídlili olympskí bohovia.

Nedopatrením sa niektoré poznámky viacráz opakujú, napr. o Theofrastovi, Sofoklovi a iné.

Uvádzam ešte niekoľko závažnejších tlačových chýb: Timon z Flintu (str. 281) miesto Fliuntu; Lacijs (str. 317) miesto Lucius; eferov (str. 271) miesto eforov; Argolide (str. 273) miesto Argolide; za plancia (str. 301) miesto Plancia.

Týchto niekoľko skromných poznámok nijako nezmenšuje cenu tohto inak aj výberom hodnotného prekladu.

Bolo by si treba len priať, aby po tomto prvom preklade z Plutarchovej *Životopisov* u nás nasledoval ďalší výber, zahrnujúci predovšetkým tie životopisy, ktoré boli prameňom a podnetom pre slávne rímske tragédie Shakespearove. Splniť túto úlohu je terajší prekladateľ Plutarcha zvlášť povolaný.

J. Špaňár

C. A. HELVETIUS, VÝBOR Z DÍLA. Prel. Dr. E. Čapek. Vydalo SNPL v Prahe 1953. Strán 180. Cena 8,40 Kčs.

Politický boj medzi buržoaziou, domáhajúcou sa vedenia štátu a feudalizmom, snažiacim sa udržať si svoje pozície, bol sprevádzaný všade rovnako ostrým bojom ideologickým. Najväčšie vyostrenie protikladov vo Francúzsku, vyvrcholené v revolúcii, dalo vznik osvietenскеj ideológii. Vtedajšie spoločenské zriadenie, t. j. feudalizmus a náboženstvo, sú hlavným cieľom kritik osvietencov; výdobytky prírodných vied (karteziánska fyzika) a Lockov senzualizmus sú východiskom ich vlastnej teórie.

Predmetom Helvetiových úvah (český preklad prináša výbor z dvoch hlavných diel: *O duchu* a *O človeku*) je vzťah človeka k spoločnosti, problémy práva, reformy spoločnosti, etiky, náboženstva, ktorým predosiela Helvetius filozofické princípy.

Noeticky vychádza Helvetius z Hobbesa a z Locka, ale prekonáva ich nedôslednosti a váhanie naprostým priklonom k materializmu: príroda je pre neho celkom, a to jediným celkom, ktorý jestvuje; nič okrem prírody a nad prírodu; aj človek je len časťou prírody a je treba nájsť jeho miesto v nej, treba nájsť to, čo je jeho pri-